

Гармонізація бухгалтерського та податкового обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти

У статті розглянуто особливості відображення у фінансовому та податковому обліку операцій купівлі-продажу іноземної валюти, проведено їх порівняльний аналіз. Досліджено зміни, які відбулись у методиці відображення різниць між комерційним курсом придбання-продажу іноземної валюти та курсом Національного банку України у зв'язку із запровадженням Податкового кодексу України. З'ясовано особливості відображення на рахунках бухгалтерського обліку, у фінансовій та податковій звітності зміни балансової вартості іноземної валюти.

зовнішньоекономічна діяльність, бухгалтерський облік, податковий облік, іноземна валюта, балансова вартість іноземної валюти, валютний курс, курсова різниця

Активізація інтеграційних процесів в Україні та розвиток міжнародного співробітництва сприяє залученню іноземних інвестицій в економіку нашої держави і виходу вітчизняних підприємств на міжнародні ринки. Діяльність підприємств, що реалізується в процесі співпраці з іноземними контрагентами, відносять до зовнішньоекономічної. При розрахунках між резидентами та нерезидентами в межах торговельного обороту як засіб розрахунків згідно ст. 7 Декрету «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [1] використовується іноземна валюта.

Згідно з п. 1 ст. 1 цього Декрету іноземна валюта - іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу; кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, які перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України.

Згідно п. 4 П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [2] іноземна валюта - валюта інша, ніж валюта звітності.

У зв'язку з цим, у зовнішньоекономічній діяльності розрізняють близькі за значенням поняття:

© І.В.Смірнова, Н.В.Смірнова, 2012

1) операції з іноземною валютою - це такі операції, об'єктом яких виступає іноземна валюта;

2) операції в іноземній валюті - господарські операції, вартість яких виражена в іноземній валюті, або господарські операції, що потребують розрахунків в іноземній валюті.

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат).

Валютний курс (курс Національного банку України) постійно змінюється, унаслідок чого з'являється особливий об'єкт обліку – курсові різниці.

Курсова різниця - різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

Отже, операції з іноземною валютою – важлива складова обліку

зовнішньоекономічної діяльності.

Питання обліку операцій, що здійснюються вітчизняними підприємствами у зовнішньоекономічній сфері, присвячено праці таких науковців як Ф.Ф. Бутинець, Л.О. Кадура, Ю.М. Лисенко, Л.К. Сук, І.Д. Фаріон. Однак, у цих працях викладено лише основи організації та ведення обліку зовнішньоекономічних операцій.

Аналіз публікацій у фаховій пресі свідчить, що більшість з них присвячено висвітленню практичних аспектів оподаткування та відображення у звітності окремих операцій зовнішньоекономічної діяльності.

Проте, як відомо, специфіка здійснення зовнішньоекономічної діяльності передбачає врахування вимог нормативних документів як у сфері ведення обліку та складання фінансової звітності, так і у сфері оподаткування, а крім того ще й митного законодавства. Процес трансформації податкового законодавства, що триває в Україні, впливає й на облік, тому постійно виникають питання узгодження і гармонізації вимог податкового то облікового законодавства, що зокрема стосується і обліку операцій зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, мета даної публікації полягає у обґрунтуванні напрямків вирішенні проблем, пов'язаних з гармонізацією бухгалтерського та податкового обліку операцій з іноземною валютою.

Основним нормативним документом, що регулює облік операцій з іноземною валютою, є П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [2]. Як відомо, операції з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти суб'єкти господарської діяльності України мають право здійснювати лише через установи уповноважених банків, які здійснюють їх на Міжбанківському валютному ринку України.

Зрозуміло, що курс, за яким банки купують на цьому ринку валюту, відрізняється від курсу, що визначений Національним банком України на цей день, і за яким підприємства відображають в обліку придбану валюту. Різниця між курсом придбання та курсом НБУ за своєю природою не є курсовими, оскільки курсова різниця - різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах. Відповідно, відображати ці витрати у складі втрат від операційної чи неопераційної курсової різниці (дебет субрахунків 945 і 974) не можливо. Те ж саме стосується і відображення в обліку операцій з продажу іноземної валюти: курс, за яким валюту реалізовано, відрізняється від її балансової вартості.

Це питання частково врегульовано Наказом Міністерства фінансів України від 09.12.2011 р. № 1591 [3], яким внесено зміни до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку. Зокрема, до низки П(С)БО, а також до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій [4]. Ці зміни суттєво вплинули на порядок відображення в обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти.

Важлива зміна, внесена до Інструкції № 291, стосується субрахунків 711 та 942. Відтепер на субрахунку 711 показується тільки додатна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю. Якщо раніше субрахунок 942 називався «Собівартість реалізованої валюти», то тепер це «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти». І тепер на субрахунку 942 відображається від'ємна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю.

У відповідності до цього ж наказу бухгалтерській облік також поповнився с 10.01.2012 р. терміном «балансова вартість валюти», який означає вартість іноземної валюти, що визначена за валютним курсом грошової одиниці України до іноземної валюти на дату здійснення господарської операції або на дату складання балансу (п. 4 П(С)БУ 15 [5]). При цьому, це визначення балансової вартості валюти на момент прийняття відповідного наказу не відповідало визначенню у податковому обліку. Так, згідно з п. 153.1.4 ст. 153 Податкового кодексу України [6] балансова вартість іноземної

валюти визначалась, як вартість іноземної валюти, визначена за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, на дату звітного балансу.

А оскільки порядок відображення як курсових, так і звичайних різниць (тобто різниць між комерційним курсом валюти і курсом НБУ) складний та заплутаний, то дуже важливо, щоб у бухгалтерському та податковому обліку існувала відповідність.

Порядок оподаткування операцій з розрахунками в іноземній валюті, які віднесено до операцій особливого виду, встановлено у п. 153.1 ст. 153 розділу III «Податок на прибуток підприємств» Податкового кодексу України.

Побудова тексту п. 153.1 ПК розділяє доходи і витрати платника від операцій із розрахунками в іноземній валюті на три основних види:

- доходи і витрати в іноземній валюті від продажу і купівлі товарів, робіт, послуг (пп. 153.1.1, 153.1.2 ПК);

- доходи і витрати від курсових різниць при перерахунку операцій і заборгованості в іноземній валюті, а також самої іноземної валюти (пп. 153.1.3 ПК);

- доходи і витрати від операцій із придбання і продажу іноземної валюти (пп. 153.1.4 ПК).

Згідно з пп. 153.1.3 ст. 153 Податкового кодексу визначення курсових різниць від перерахунку операцій, виражених в іноземній валюті, а також заборгованості та іноземної валюти здійснюється за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Оскільки з 10 січня поточного року існували розбіжності у трактуванні терміну «балансова вартість іноземної валюти» у тексті П(С)БО 15 та ПКУ, то діючий (до 1.07.2012 року) порядок визначення позитивної або негативної різниці між курсом іноземної валюти до гривні, за яким була придбана іноземна валюта, і курсом, за яким визначається балансова вартість такої валюти, у податковому обліку приводив до того, що платник податку на прибуток не мав права на відображення і доходів, і витрат відносно різниці між комерційним курсом, за яким була придбана валюта, і курсом НБУ.

Причина полягала у визначенні терміну «балансова вартість валюти» у ПКУ, яке означало вартість іноземної валюти, визначену за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти лише на дату звітного балансу. При цьому, необхідно відмітити, що старе поняття балансової вартості валюти, яке містилось в Законі про податок на прибуток, докорінно відрізнялось від визначення такої вартості згідно з ПКУ. Раніше для визначення балансової вартості валюти важливо було, як її отримано (надійшла у вигляді експортної виручки, придбана за гривні чи за іншу валюту). Сьогодні підхід інший, який базується на даті формування цієї балансової вартості – даті звітного балансу.

При цьому, звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року у складі балансу та звіту про фінансові результати. Баланс підприємства складається за станом на кінець останнього дня кварталу (року) (ст. 13 Закону про бухгалтерський облік [7]).

Таким чином, датою звітного балансу є останній день кварталу, тобто 31 березня, 30 червня, 30 вересня и 31 грудня. Відповідно, балансова вартість валюти визначається чотири рази на рік (або навіть лише раз на рік, оскільки деяким підприємствам дозволено складати баланс один раз на рік).

Абзац 2 пп. 153.1.4 п. 153.1 ст. 153 розд. III ПК України зобов'язував платників податків при придбанні іноземної валюти порівнювати курс іноземної валюти до гривні, за яким іноземна валюта була придбана, з курсом, за яким визначалась балансова вартість цієї валюти.

Таке некоректне формулювання терміну «балансова вартість іноземної валюти» зумовлювало той факт, що частина платників податку розраховувала і відображала в Податковій декларації з податку на прибуток підприємства різницю між комерційним курсом і курсом НБУ на дату придбання, тобто аналогічно бухгалтерському обліку.

Інші платники податку порівнювали комерційний курс придбаної валюти з

офіційним курсом, що був встановлений на початок звітного періоду чи на кінець звітного періоду, за яким була придбана іноземна валюта. На їх думку, ці дати можна було вважати датами звітного балансу, а той факт, що на жодну з цих дат валюти вже не було на балансі, до уваги не брався.

Однак, необхідно відмітити той факт що, якщо валюта була витрачена до кінця звітного періоду, то правових підстав так чинити не було ні у однієї, ні у іншої категорії платників податку. Тобто у ПКУ взагалі було втрачено порядок відображення комерційних різниць при придбанні й використанні валюти протягом звітного періоду і тим самим позбавлено платників податків – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності важливої й суттєвої статті витрат.

Незначне за обсягами коригування терміну «балансова вартість іноземної валюти» зумовило суттєві зміни у податковому обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти.

Так, починаючи з 1 липня поточного року термін «балансова вартість іноземної валюти» у відповідності зі змінами, що були внесені Законом України № 4834-VI від 24.05.2012 р. до Податкового кодексу України, означає вартість іноземної валюти, що визначена за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти на дату звітного балансу чи на дату здійснення операції в залежності від того, яка дата настала пізніше (абзац 4 пп. 153.1.4 п. 153.1 ст. 153 розд. III ПК України).

Поправка, внесена у абзац 4 пп. 153.1.4 п. 153.1 ст. 153 розд. III ПК України, дає платникам податку на прибуток можливість визначати позитивну чи негативну різницю між комерційним курсом іноземної валюти до гривні (за яким була придбана іноземна валюта) і курсом:

- на дату здійснення операції, якщо придбана валюта була використана до кінця звітного періоду;
- на дату балансу, якщо придбана валюта не була використана до кінця звітного періоду;

Отже, вимоги податкового та бухгалтерського обліку з цього питання на сьогоднішній день повністю узгоджуються.

Балансова вартість валюти в бухгалтерському обліку не визнається ні доходами, ні витратами як при придбанні, так і при продажі. Це означає, що, аналогічно податковому обліку, у фінансовій звітності відбиватиметься лише прибуток або збиток від продажу або покупки валюти.

Як вже зазначалось, Інструкція № 291 передбачає, що:

- інформація про доходи від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема позитивна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти і її балансовою вартістю, узагальнюється на субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»;
- інформація про витрати на купівлю-продаж іноземної валюти, зокрема негативна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти і її балансовою вартістю, узагальнюється на субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти».

Проте приведені правила справедливі лише відносно продажу іноземної валюти, оскільки при здійсненні саме цієї операції позитивна різниця між ціною продажу такої валюти і її балансовою вартістю представлятиме дохід (з відображенням по кредиту субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»), а негативна, відповідно, – витрати (з віднесенням в дебет субрахунку 42 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти»).

У разі ж покупки іноземної валюти все навпаки. Якщо комерційний курс, по якому придбана валюта, перевищує офіційний курс НБУ на дату її зарахування на поточний валютний рахунок підприємства, то що утворилася при порівнянні гривневих сум (вартостей), обчислених із застосуванням цих курсів, позитивна різниця включається у витрати (з відображенням по дебету субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти»). А якщо комерційний курс, по якому придбана валюта, нижче за

офіційний курс НБУ на дату зарахування купленої валюти, то отримана в результаті негативна різниця визнається доходом підприємства (з відображенням по кредиту субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»).

Таким, чином дослідження змін у бухгалтерському (П(С)БО 21, П(С)БО 15, Інструкція № 291) та податковому (ПКУ) законодавстві дозволяє зробити висновки, що вони, по-перше, удосконалюють діючу методичку відображення в обліку доходів та витрат, пов'язаних з продажем та придбанням іноземної валюти, а, по-друге, гармонізують вимоги податкового та фінансового обліку щодо відображення операцій з іноземною валютою. А саме, при купівлі (незалежно від того, вибула чи ні така іноземна валюта на дату балансу) і продажу іноземної валюти для визначення доходів і витрат платника порівнюється вартість іноземної валюти за фактичним курсом купівлі або продажу з її вартістю на дату здійснення операції (купівлі або продажу). А різниця між оцінкою іноземної валюти за фактичним курсом придбання і курсом НБУ на дату балансу (якщо валюта затрималася на рахунку до дати балансу) це не що інше, як сума двох складових: результату (доходу або витрати) від операції з купівлі іноземної валюти (різниці в оцінці іноземної валюти за фактичним курсом придбання і курсом НБУ) і результату визначення курсових різниць від перерахунку іноземної валюти (різниці в оцінці іноземної валюти за НБУ на дату придбання і на дату балансу). Їх не можна ототожнювати, адже навіть у звітності з податку на прибуток для них передбачено різні рядки господарювання.

Список літератури

1. Декрет Кабінету міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93.
2. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 10 серпня 2000 р. № 193, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2000 р. № 515/4736.
3. Наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 р. № 1591 (зареєстрований у Мін'юсті 28.12.2011 р. за N 1556/20294, чинний з 10.01.2012 р.).
4. Інструкція по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Мінфіну України від 30.11.1999 р. № 291.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 29.11.2000 № 290.
6. Податковий Кодекс України від 2 грудня 2010 р. N 2755-VI.
7. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.1999 р., № 996-XIV.

И.Смирнова, Н. Смирнова

Гармонизация бухгалтерского и налогового учета операций покупки-продажи иностранной валюты

В статье рассмотрены особенности отражения в финансовом и налоговом учёте операций покупки-продажи иностранной валюты, проведён их сравнительный анализ. Исследованы изменения, которые произошли в методике отражения разницы между коммерческим курсом покупки-продажи иностранной валюты и курсом Национального банка Украины в связи с введением в действие Налогового кодекса Украины. Проанализированы особенности отражения на счетах бухгалтерского учёта, в финансовой и налоговой отчётности изменений балансовой стоимости иностранной валюты

I.Smirnova, N. Smirnova

Harmonization of accounting and taxing of operations of purchase-sale of foreign currency

The features of reflection in the financial and tax account of operations of purchase-sale of foreign currency are considered in the article, their comparative analysis is conducted. Changes which happened in the method of reflection of differences between the commercial course of purchase-sale of foreign currency and course of the National bank of Ukraine in relation with introduction to the action of the Tax code of Ukraine are investigational. The features of reflection on the accounts of record-keeping are analyzed, in the financial and tax reporting of changes the book value of foreign currency

Одержано 01.10.12